

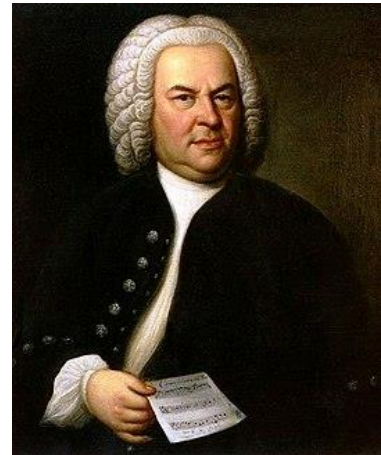
Johannes Passion door SoliAmersfoort, vrijdag 5 april 2019

Voor het eerst sinds lange tijd zingt SoliAmersfoort, ook op verzoek van veel koorleden, weer de Johannes Passion van Johann Sebastian Bach.

Johann Sebastian Bach (1685 – 1750)

Bach wordt beschouwd als de belangrijkste componist uit de barokperiode (ca. 1600 - ca. 1750). Zijn muziek is ook van grote betekenis gebleken voor heel veel componisten na hem.

Tot op vandaag worden Bachs meesterwerken hogelijk gewaardeerd. Elke generatie ontdekt opnieuw de ongelooflijke schoonheid van zijn muziek.

Leven

Bach werd in 1685 in Eisenach geboren als jongste telg in een oud muzikaal geslacht (het telde 120 musici over 7 generaties). Hij kreeg op zeer jonge leeftijd vioolles van zijn vader. Op 10-jarige leeftijd verloor Bach zijn beide ouders en werd hij opgenomen in het gezin van zijn oudste broer Johann Christof Bach III, kerkorganist in Ohrdruf. Deze herkende het uitzonderlijke muzikale talent van zijn jongste broer en bracht hem uitgebreid de beginselen van muziek maken bij. De jonge Bach leerde orgel en klavierspelen en begon ook al met componeren.

Vanaf zijn 18^e werkte Bach als beroepsmusicus, beginnend als plaatsvervangend hoforganist in Weimar, vervolgens aan veel verschillende Duitse hoven, en tenslotte in Leipzig (1723-1750). Tegen die tijd was hij een beroemd uitvoerend musicus van kamermuziek, virtuoos op orgel en klavier en tevens componist van een zeer uitgebreid oeuvre. In 1723 werd hij muzikaal leider van de twee kerken in Leipzig; de Thomaskirche en de Nikolaikirche, en tevens muziekleraar aan de Thomasschule. Hij werd benoemd door het streng Lutheraanse stadsbestuur. Zijn relatie met dit stadsbestuur was echter slecht en men zag hem als een wat vreemde koppige oude man die met verouderde contrapuntische muziek bezig was. Bovendien werd Bach meer gezien als organist dan als componist. Zij vonden ook dat hij niet voldoende aandacht schonk aan zijn werkzaamheden als leraar aan de Thomasschule.

Het grootste deel van Bachs koormuziek componeerde hij in Leipzig waaronder de Matthäuspassion, de Johannespassion en het Weihnachtsoratorium.

Overlijden

In 1747 kreeg Bach een oogziekte. Tegen het einde van de zomer was hij al vrijwel blind. In 1750 werd hij vervolgens getroffen door een beroerte en stierf 10 dagen later.

Toen het stadsbestuur een week later bijeen kwam om een nieuwe cantor te kiezen werd Bachs naam nauwelijks nog genoemd, behalve door een raadslid dat met kennelijke wrok het vertrouwde cliché herhaalde: *De school heeft een muziekleraar*

nodig, geen dirigent. Zijn weduwe Anna Magdalena bleef zonder bestaansmiddelen achter met haar 5 minderjarige kinderen. Bach werd in een anoniem graf begraven.

Bachs werk werd echter uitermate bewonderd werd door andere grote componisten als Mozart en Beethoven. In 1829, bijna 60 jaar ná zijn dood diepte Felix Mendelssohn Bachs Matthäus-Passion op en voerde het opnieuw uit. Hiermee voorkomend dat dit meesterwerk voorgoed in de vergetelheid zou raken.

Johannes Passion

Kort na zijn benoeming in Leipzig componeerde Bach in drie maanden tijd de Johannespassion. Het werd voor het eerst uitgevoerd op Goede Vrijdag in de Nicolaïkerche. Het stadsbestuur stelde strenge restricties: het moest een oratoriumwerk worden zonder al te veel franje (geen opera zoals b.v. Telemann's Brockes Passion die furore maakte in Frankfurt). Het evangelie mocht alleen aangevuld worden met koralen (kerkgezangen) en enkele contemplatieve aria's op eigentijdse teksten.

Het Evangelie van Johannes had de hoofdrol. Bach gebruikte deze tekst , een enkele keer aangevuld met een stukje uit het Mattheüs evangelie (het wenen van Peter het scheuren van het gordijn in de tempel). Het verhaal wordt muzikaal verteld door de evangelist die hier meer dan een neutrale verteller is, hij maakt deel uit van het verhaal, hij maakt het tot een eigen getuigenis die aangevuld wordt door de hoofdrolspelers: Christus, zijn moeder Maria, Petrus, Pilatus en zelfs het volk en de Hogepriesters, allemaal met een eigen muzikale klank.

Het koor krijgt een dubbelrol: zij zingen niet alleen de koralen maar ook het openings- en slotkoor, de psalmteksten en ook de passages waarbij het volk roept of schreeuwt. Met dit werk legt Bach ook een zeer persoonlijke en aangrijpende muzikale getuigenis van het passieverhaal af. Het verschil met de meer bekende maar pas drie jaar later (in 1729) gecomponeerde Matthäuspassion is groot.

Onze dirigent Paul Valk zegt hierover het volgende:

"De beide passies vertellen hetzelfde verhaal, het lijden en sterven van Jezus, en zijn desondanks even verschillend van karakter als de beide evangelien zelf verschillend zijn. De Matthäuspassion is een klaaglied, een meesterwerk van godverlatenheid.

'Mijn ziel is dodelijk bedroefd'. Blijf hier en waak met mij', smeekt Jezus zijn leerlingen, zoals hij tot zijn vader bidt of deze kelk aan hem voorbij mag gaan.

In de Johannespassion smeekt Jezus nooit. Hij twijfelt niet, hij treurt niet, hij wanhoopt niet, hij is niet verongelijkt omdat zijn discipelen in slaap gevallen zijn. Jezus heeft

alles onder controle. Hij is de regisseur. Zelfbewust overtroeft hij Pilatus. Hij wordt niet gekruisigd, hij LAAT zich kruisigen.

'Herr unser Herrscher, dessen Ruhm in allen Landen herrlich ist', juicht het openingskoor van de Johannespassion. Dat lied zet een totaal andere toon dan *'Kommt ihr Töchter, helft mir klagen'* uit de Matthäus. De Johannespassion is dan ook een triomfstuk, een jubelzang, een uiting van geloof en blijdschap. Het gaat meer over triomf dan over lijden. Johannes zet zich nooit met tranen neder...

De Matthäuspassion is natuurlijk prachtig, maar gaat zó intens in op het lijden, dat het soms erg zwaar wordt. Steeds is er die indentificatie met Christus' lijden: als Jezus willen zijn. Als luisteraar blijf je achter met een gevoel van schuld en spijt. Dat kun je Bach niet verwijten. Hij doet volkomen recht aan de evangelist Mattheüs die ingaat op de twijfels van Jezus en de onmacht van de discipelen.

In de Johannespassion ligt het grote accent niét op het lijden. Jezus wordt hier nooit slachtoffer. De evangelist Johannes protesteert daartegen. Hij wil tonen dat Christus juist overwinnaar is en dat de mens met opgeheven hoofd de strijd aan moet gaan. Het is haast overmoedig: waar haalt de mens de kracht vandaan? Het geloof van Johannes lijkt bijna niet op te brengen. Maar toch voel je in de Johannespassion dat er steeds iets is dat sterker is dan het lijden. Van de eerste tot de laatste noot zit dat erin en het zakt nooit weg. Steeds is er licht en hoop. De opstanding, het vertrouwen zit er al in. Je zou kunnen zeggen: Pasen is er al in opgenomen. Heel 'Johannesachtig' is bijvoorbeeld het slotkoor: *'Ruht wohl, ihr heiligen Gebeine, die ich nun weiter nicht beweine'*.

Ook het openingskoor *'Herr unser Herrscher'* past subliem bij de evangelist Johannes. Het is niet een klacht, zoals in de Matthäuspassion en nog veel minder een beschouwing. Het is een hartstochtelijke aanroep, een roep uit de diepte tot de Gekruisigde. Hij hangt aan zijn kruis, maar hij hangt er hoog en verheven, op het hoofd de koningskroon. Hij is de HEER, en niet de lieve, arme Jezus.

We zien dit ook terug in de laatste woorden van Jezus. In Mattheüs staat: *'God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten'* dat getuigt van de diepste menselijke eenzaamheid, waar God zich verbergt. Bij Johannes daarentegen zijn Jezus' laatste woorden: *'Het is volbracht'*. Hij ziet met volkomen rust terug op het voltooide verlossingswerk. Johannes denkt kosmisch, alles ligt vast of is voorzeggd. De Matthäuspassion erkent de twijfel, de wanhoop, de verlorenheid. De Johannespassion getuigt dat liefde dieper gaat dan lijden, en roept op tot moed en geloof.

Het is een wonder dat Bach die twee zo heel verschillende evangeliën even mooi en overtuigend op muziek gezet heeft."

Wij verwelkomen u graag bij ons concert op vrijdagavond 5 april.

SoliAmersfoort, februari 2019